

- **REFECi.** Què féu Trajà perquè se li faci aquest mil·liari amb tot aquest reguitzell de noms? Doncs bé, hem dit que un mil·liari era una columna on s'hi inscriví la distància en milles entre dos llocs, i sovint també s'hi posava el nom de l'emperador i del magistrat (un funcionari de llavors) sota el mandat dels quals s'havia construït o restaurat la via en qüestió. Doncs bé, en aquest mil·liari no hi trobem cap distància, sols hi trobem, després del llarg nom de Trajà, les lletres **REFEC**, que segurament pertanyen a la paraula llatina *refeci*. *Refeci* és un verb llatí que ve d'un altre verb llatí, *refecio*. I *refecio* significa refer, arreglar, restaurar...

Per tant, el significat complet de la inscripció podria ser:

L'Emperador Cèsar Nerva Trajà August Germànic Pare de la Pàtria va restaurar aquesta via.

O també:
L'Emperador Cèsar Nerva Trajà August Germànic Pare de la Pàtria la restaurà.

Perquè la primera opció sigui vàlida hauríem de seguir un consell de Camps, que ens digué el següent sobre la inscripció del mil·liari: "...en una de sus caras anchas, escrita de través, indicando que la piedra estaría clavada por un extremo, presenta esta inscripción [el dibuix i la pertinent interpretació, corresponents a la il·lustració 6]...". I més avall seguim llegint: "...La inscripción ocupa un espacio de 50x37 cent [centímetres] y las letras tienen ocho cent [centímetres] de altas. El grabado es muy poco profundo...". A través de les seves paraules posteriors es desprèn la idea que, segons Camps, la inscripció estava inacabada, i que hauria d'acabar amb les paraules llatines *viam hanc*, és a dir, "aquesta via", les quals també són necessàries per tal que la primera opció tingui un sentit complet. Consegüentment, segons aquesta possibilitat, la inscripció, tal i com deia Camps, estaria inacabada (li faltaria *viam hanc*).

La segona opció podria estar inacabada (com deia Camps) tot i que així i tot, podria tenir un sentit complet, fet que pot dur a la conclusió que la inscripció sí que està acabada.

A què fa referència la inscripció? De quan data?

Segui com sigui, ha quedat clar que la inscripció es refereix al fet que, durant el regnat de Trajà s'arreglà alguna via de comunicació de Minòrica (el nom romà de Menorca). I quina pogué ser aquesta calçada romana? Per a intentar-ho descobrir ens referirem al llibre "Iniciació a la Història de Menorca" de Fernando Martí i Camps. A les pàgines 52 i 53 d'aquest llibre es refereixen 20 vies romanes descobertes i estudiades per l'alaio-renc Josep Mascaró Pasarius, sobre la primera d'aquestes vies en diu el següent: "La via general començava a Magona, en el lloc anomenat 'Es Portal d'Es Pont de Na Gentil' (avui carrer Alfons

III, entre l'església de Santa Maria i la Casa-Ajuntament). Tenia una longitud de 288 estadis [antiga mida de longitud grega equivalent a 200 metres, aproximadament], equivalent a 50'248 km. Dues de les pedres miliàries d'aquesta antiga via es trobaren al terme d'Alaior: una a la Costa Blanca l'any 1882, l'altra prop dels Pous d'Alcaldús en 1892; la seva inscripció llatina ens informa que l'emperador Trajà va fer restaurar aquesta via, probablement vers els anys 98-103".

El recorregut que descriu Martí i Camps és aproximadament el mateix que podeu veure en plànol de la il·lustració 7 identificat amb un color blau marí que correspon a l'1 de la llegenda del plànol. Com veieu, aquest camí travessava Menorca i passava pel que avui seria Alaior (allà on assenyala la fletxa de la il·lustració 7), on fou trobat el mil·liari del qual estem parlant i al qual també es refereix la cita del llibre del senyor Martí i Camps.

Així que la resposta a la pregunta d'aquest capítol és simple: la inscripció de "Sa pedra mil·lenària" fa referència a la restauració, sota el regnat de l'emperador Trajà, de la via principal de la Menorca romana, la que travessava l'illa de Jamnona (Ciutadella) a Magona (Maó). I quan es dugué a terme aquesta restauració?

Heu pogut llegir a l'extracte del llibre de Martí i Camps que ell opinava que la restauració de la via s'havia dut a terme entre el 98 i el 103. Aquesta és una opinió que, com ell, altres estudiosos de la història menorquina també han recollit. Fou Emile Hübner (Düsseldorf 1834- Berlín 1901), un arqueòleg i epigrafista alemany, estudiós de l'epigrafia ibèrica i autor d'importants obres sobre el tema, qui creà aquest corrent d'opinió. Ell es basà en un mil·liari trobat el 1882 (que no és "Sa pedra mil·lenària") a la Costa Blanca (Alaior) per a dir que aquest mil·liari (i per extensió el nostre) i també la restauració de la carretera que unia Mago i Jamnona datava de l'època de Trajà, entre el 98 i el 103 de la nostra era.

Aquesta és una hipòtesi molt important, vital, però nosaltres la volem provar d'enriquir amb noves dades: tenint en compte que la primera guerra germànica de Trajà fou contra els dacis entre el 101 i el 107, seria il·lògic pensar que algun funcionari imperial hagués escrit *germanicus* en el nom de l'emperador abans que aquest hagués començat a lluitar contra aquest poble indoeuropeu. Per tant, potser es podria reduir la gamma d'anys que presentà el senyor Hübner i dir que el mil·liari d'Alcaldús (i els altres) foren construïts entre el 101 i el 103 de la nostra era.

Els quatre mil·liaris

Al principi del treball hem dit que a les Balears existien quatre únics mil·liaris d'època romana, i que tots quatre es trobaven a

Menorca. Seguim, doncs, la pista a aquests quatre mil·liaris:

- **Sa Pedra Mil·lenària** ("protagonista" d'aquest escrit) fou descoberta el 1892 pel senyor Vicent Carreras, el colono-propietari del lloc alaiorenc d'Alcaldús. Ell donà el mil·liari a Francesc Camps i Mercadal, tal i com conta la seva filla, Maria Dolors Camps Riudavets en "Vida popular del metge Francesc Camps d'Albranca", biografia de Camps que ella mateixa escriu: "...Els pagesos, coneixent ses aficions, s'alegraven [de] poder-li dar lo que trobaven cultivant la terra [...]. Per açò, quan l'amo d'Alcaldús d'Alaior, trobà una gran pedra amb una inscripció [...], la regalà al Dr. Camps. Fou el notable miliari en el que consta que en temps de l'emperador Trajano va ser refeta aquella via de camí (Refecit). Camps va col·locar el monument, [...], a l'hort de la seva casa migjornera, on poden "admirar-la els amants de l'epigrafia menorquina".

Aquesta cita del llibre de M. Dolors Camps explica perfectament què se'n féu de la resta fins al maig de 1995, quan morí la senyora Paca, última filla del metge Camps. Aquesta senyora vivia a la casa a l'hort de la qual es trobava el mil·liari. En morir, la família del doctor Camps decidí fer donació de la resta a l'Ajunta-

ment des Migjorn Gran, i des d'aquell dia el mil·liari es guarda a l'entrada del cementiri des Migjorn, tot i que, com hem pogut saber, ja fa dies que hi ha plans perquè l'Ajuntament cedeixi la troballa al Museu de Menorca. Però el mil·liari segueix a la intempèrie.

- Un altre mil·liari fou trobat el 1888 o el 1882 (vegeu-ho a la cita de Mascaró Pasarius de més avall) a Alaior, concretament a la Costa Blanca, just iniciat el camí des Campàs, al final del carrer de Ciutadella, tal i com ens diu Miquel Àngel Marquès (vegeu a la bibliografia). Es sap que a principis del segle XX aquest mil·liari era en mans dels hereus de l'antiquari maonès Joan Pons i Soler, i que, una mica més tard, estava dipositat al lloc d'Alcotx, de la mateixa família.

- N'hi ha un que es troba, avui en dia, al Museu de Menorca, on està guardat i dipositat degudament.

- I l'últim, segons ens han explicat, possiblement es perdé ja fa temps.

Una última informació sobre el tema: Josep Mascaró Pasarius, en la seva "Geografia e Historia de Menorca" diu el següent sobre aquests quatre mil·liaris: "...este miliario ["Sa pedra mil·lenària"] se halla a 35 estadios de distancia de Magona (Maó) y es curioso encontrar a

otros 35 estadios de distancia desde los Pous d'Alcaldús otro miliari parecido en la Costa Blanca de Alaior, hallado en 1882...". Per tant, segons la hipòtesi de Mascaró Pasarius, hi hauria d'haver, cada 35 estadis (7 quilòmetres) entre Maó i Ciutadella, un mil·liari commemoratiu semblant al d'Alcaldús; així que hauríem de trobar mil·liaris a ses Fonts Redones de Baix des Migjorn Gran, Son Mercer de Ferrieries i Son Guillem i as Tudons de Ciutadella.

Bibliografia

- *Atlas català de geografia universal*. VOX.

- Martí i Camps, Fernando. *Iniciació a la Història de Menorca*. Palma, 1979. Pp. 52, 53.

- Camps Riudavets, M. Dolors. *Vida popular del metge Francesc Camps d'Albranca*. Edició a cura de Mifsud Ciscar, Àngel. Menorca, 1999. Pp. 92.

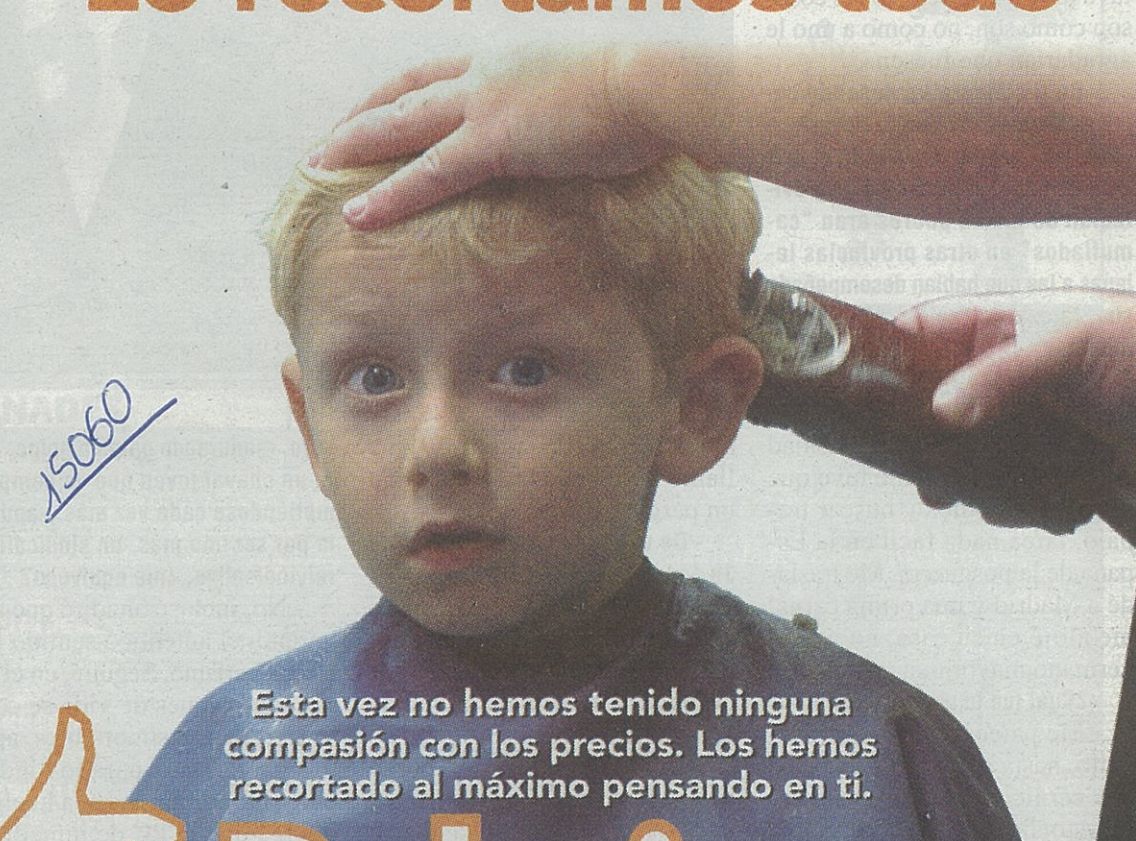
- Cascón, Antonio. Trajano. "Historia, National Geographic". Núm. 8. Pp. 54-64.

- *Diccionario ilustrado Latino-Español Español-Latino*. VOX, 1986.

- *Gran Enciclopèdia Catalana*. Edició d'octubre de 1992.

- Marquès Sintès, Miquel Àngel. *El mil·liari d'Alcaldús i el doctor Camps*. "S'Ull de Sol". Núm. 149 (gener de 2003). Pp. 20-21.

Lo recortamos todo

Esta vez no hemos tenido ninguna compasión con los precios. Los hemos recortado al máximo pensando en ti.

Rebajas

Del 19 de enero al 12 de febrero en

brico Sintès

www.hjsintes.com

bricoGroup

Carrer Bajolí, 8 i 10 POIMA
Tel. 971 35 11 11
MAO